

Kristen kultur

Taler

Sigrid Undset

Sted

Assumption College, Worcester,
Massachusetts, USA

Omstendigheter

Ved mottakelsen av Christian Culture Award

- 1 Hvis vi forsøker å danne oss et samlet begrep, om enn aldri så svakt og ufullstendig om de redsler som følger med den krig som nå pågår og som i sine virkninger omspinner hele vår verden, så tror jeg mange i hvert fall i denne forsamling vil være enig med mig i at det mest forferdende av all krigens
- 5 forferdelighet er det at menn som føler sig kallet til å være sitt folks leder har valgt løgnen til sitt hovedvåben. I virkeligheten er alle de materielle våben, de som brukes i slagene i luften og på landjorden og på havet, og menneskemateriellet som driver den mekaniserte krig - alle disse våben er bare lydige instrumenter for de åndelige våben, for mentaliteten og viljen hos dem
- 10 som setter målene for de kjempende armeer, for konstruktorenes kappestrid om å skape nye og mere dødbringende våben, og som opfanatiserer en stor nok del av folket til villig å underkaste sig slik at de ofrene som kreves for å forberede og utkjempe krigen kan pålegges hele nasjonen.
- 15 Denne krigs redsler - ingen av oss kan danne oss et tilnærmelsesvis riktig bilde av dem. Kunde vi det, så måtte vi dø av det. Vi kan ikke forestille oss de såredes lidelser, soldater og civile, menn, kvinner og småbarn - hundrede tusener av dem. Vi kan ikke tenke oss inn i koncentrasjonsleirenes lidelser, eller de ting som har hendt hver eneste dag i over ett år i Polen, på begge sider av den skillelinjen
- 20 som tototalitaere stater trakk tvers gjennom en nasjons fedreland. Vi kan ikke gjøre oss noe begrep om det helvete som heter det bombede Rotterdam, om England beleiret fra luften og fra sjøen. Vi kan ikke tenke oss inn i tilværelsen til de millioner hvis liv er blitt rykket op med rot, knust, berøvet all lykke, de millioner som har mistet alt som heter trygghet og muligheten for å tenke
- 25 fremover og arbeide på en fremtid for sig selv og sine barn. Vi kan ikke måle den materielle ødeleggelsen - følgene om det så er bare av en eneste liten post i dette

tilintetgjørelsesprogrammet, slik som den drastiske nedslaktning av husdyrbestanden i alle Europas land som er kommet under nazistisk eller
30 kommunistisk styre. Det betyr at det vil ta omtrent femten år, under de gunstigste vilkår, før produksjonen av melk og animalsk fett kan bringes op på det førkrignivå som er nødvendig i land med naturforhold som Norge og Finland, for å bevare folkets helse gjennom de lange og mørke vintrene. Og det er bare en bitte liten post på listen over de ødeleggelser denne krigen alt har satt i
35 verk.

Vi kan ikke gjøre oss noen forestilling om hvor meget som er ødelagt av kunstsatter og kunsthåndverk, vår arv fra århundreders kultur. Ikke om den sum av skjønnhet og ynde i engelske byer og landsbyer som er blitt knust under
40 bombingene, de uerstattelige biblioteker og museer, de store og små husene som er blitt plyndret og brent i hvert eneste land som er blitt trukket inn i krigen. Jeg kan ikke forestille meg mitt eget land, eller min mors land, Danmark, etter denne krigen - selv om vi håper og tror at vi en dag skal være befridd for invasjonens horder. Vi skandinaver hadde utviklet vår egen måte å leve livet på: samtidig
45 som vi arbeidet intenst for å følge med i den materielle og videnskapelige fremmarsjen, og på enkelte av det moderne livs områder var blandt pionerene, slik som når det gjaldt sosiale fremskritt, så forsøkte vi bevisst å bevare det i vår gamle livsstil som hadde vist seg å passe for våre naturlige betingelser og vår nasjonalkarakter. Vi hadde virkelig hatt ganske stor suksess i våre bestrebelser for
50 på engang å være meget konservative og meget radikale nasjoner. Det eneste vi kan forutsi om våre land etter denne krig er at vi vil ha tapt meget av de gode gamle ting vi hadde bevart og sannsynligvis det meste av de gode nye som var resultatet av de eldste to-tre generasjoners strev.

55 Og allikevel - langt verre enn alt dette er det faktum at selve kjernen i de nye totalitære staters planlegging er det prinsippet: de foretrekker å arbeide med løgn. Det er et fantastisk faktum. I vår tid er man jo fullt klar over at når det gjelder de såkalte eksakte videnskaper, f. eks. i fysikken og medisinen, så er det absolutte bud sannferdighet, i ordets videste mening. Klar tenkning,
60 ubestikkelig vilje til presise observasjoner, samvittighetsfull granskning av hver minste del av det materiale man arbeider med, er kravet dersom ens arbeide ikke skal være uten verdi. Men når det gjelder de sosiale videnskaper så stoler de ledende menn i vår tid på løgnen fremfor alt. Når det gjelder å påvirke menneskenes sinn, å samle alle et folks krefter på et mål som det skal arbeide for,
65 og kjempe og lide for - da tror de nye ledere for disse folkene fullt og fast at løgn

er det stoff man best kan fø menns og kvinners og barns sjeler på.

70 Dette er vel skjebnens mest skjærende ironi. I århundreder har den hvite mann smigret sig selv med opplysningens fremskritt. Han har med forakt sett tilbake på de "mørke århundreders" overtro, den uoplyste middelalder - overtro som ofte var begrunnet i feilaktig tolkning av fullkommen riktige iakttagelser som man manglet tekniske instrumenter til å prøve, og disse feiltolkningene av iakttatte fakta var oftest fremsatt i absolutt god tro.

75 Men nå har vi fått oppleve at selvbestaltede folkeførere med hensikt utbrer overtro som de umulig selv kan tro på. De bruker alle moderne propagandamidler og all moderne oppdragelsesteknikk for å hindre sine landsmenn i å tenke selv og dermed bli mindre lette å lede på de veier deres
80 førere driver dem inn på. Med løgn og med terror prøver nasjonalsosialismen og nasjonalkommunismen å kultivere i det menneskelige intellekt alle de egenskaper som gjør det impotent når det gjelder å tenke klart, som svekker dets sans for realiteter.

85 På slike ideologier kan man ikke bygge op et samfund - man kan overhodet ikke bygge noe på dem. Aldri et øieblikk har jeg trodd at noen av de stater som har akseptert den ene eller andre av de totalitære ideologier vil være istand til noensinne å bygge et blivende samfund som mennesker kan leve og bygge sine hjem i. Kampen mellem de totalitære og de demokratiske stater som bekjenner
90 sig til kristendommen står ikke om hvem av dem som skal bygge op en verden efter sine egne ideer og idealer. Vår kamp er en kamp for å demme op for destruksjonens flodbølge, deres for å føre den videre. De må prøve å underkue det ene folk efter det andre, de må suge hjerteblodet ut av dem for å forlenge sin egen eksistens en stund, de må hele tiden søke nytt bytte - fra kontinent til
95 kontinent. For oss er opgaven å nedkjempe deres dødbringende ideologier alt imens vi prøver å drive dem tilbake med våben i hånd. Husk at verdenskulturer er sunket i grus før, store kulturskapende folk er blitt redusert til små vegeterende stammer av fellaher eller omstreifende nomader. Lilleasia hvor Paulus reiste fra den ene blomstrende by til den annen, Nord-Afrika hvor
100 Augustin arbeidet og studerte i et høit kultivert og nokså dekadent miljø, blev en ørken strødd med ruiner. Men i Paulus' og Augustins dage var verden en vid verden, de primitive kommunikasjonene hindret fordervelsen innen selv større områder fra å spre sig over det hele - det fantes folkeslag og land hvorfra det kunde hentes reserver, civilisasjonen kunde skyte friske skudd. Nå er vår jord

blitt så meget mindre, vi har overvunnet avstandene - det er intet som kan hindre at en bestemt type av civilisasjon, eller en bølge av destruksjon, kan oversvømme hele vår verden.

- 110 Intet - uten menneskenes vilje til å utvikle og spre en annen type av civilisasjon, til å stanse destruksjonens oversvømmelse. Menneskehetens fremtid er idag, som neppe noen annen gang i historien, beroende av viljesanspennelse, av vårt eget bevisste valg av fremtidsmål for efterslekten, av vår vilje til å legge planer og kjempe for dem, og sette inn alle vår sjels og vår forstands og vår krops evner for
115 at den kan reise sig av det kaos som vår tid er.

- For oss katolikker må det som mest av alt fyller oss med gru være at dette kaos beviser løgnens forferdelige makt, - og vi vet hvem som er all løgns ophav. Vi kjenner navnet på løgnens far. Naturligvis er det så at vi kristne av alle eller i
120 hvert fall de fleste trosbekjennelser, ikke akkurat benektet djevelens eksistens. For oss katolske kristne var hans eksistens en trosartikkel. Men en ting er å tro, en annen å oppleve som realitet. Vi vet alle sammen at vi skal dø en dag - men jeg tror ikke at noen andre enn helgnene i alminnelighet opplevde realiteten i det så lenge de var friske og noenlunde tilfreds med sine kår i livet. Jo, vi trodde da på
125 djevelen sådan i alminnelighet, vi bekjempet ham somme tider i vårt eget private liv når han fristet oss, for vi hadde jo lært i katekismen hvordan det skulde gjøres, vi øinet sporene efter hans klo eller hestehoven hvis de var synlige på en måte som vi kjente fra før. Men hvor mange av oss erkjente realiteten i det ondes veldige makt som arbeidet under overflaten, åndet i den samme luft som vi - den
130 gigantiske åndelige kraft, en legemsløs personlig makt som forsøker å sprengne og bryte ned det Gud har skapt fordi han selv er nektet skaperevnen. Hvor mange av oss hadde en anelse om den makt og den list og det hat og den misunnelse langt over menneskelig fatteevne rettet mot en Gud som er Skaperen og Faderen - som en fallen engel som ikke kan skape og ikke vil tjene? Nei, jeg mener ikke at
135 vi skulde kunne forstå Satans vesen - det er utenfor våre evner som sjel bundet til legeme. Men vi burde kunne fatte hvor uendelig den ondes ondskap overstiger våre forestillinger og vår fantasi - og så kjempe. Dette er nettopp et av de tilfelle hvor vi bare kan si med apostelen: "Av mig selv kan jeg intet gjøre, men jeg formår alt i Ham som gjør mig sterk."

140

Vi vet at de stater som er bygget på demokratiets grunn er langt fra plettfriske - de har bare altfor mange synder og villfarelser å stå til ansvar for. Løfter og traktater var blitt brutt lenge før verden så de totalitære stater reise sig. Politikerne

145 betjente sig av uærlighet, bedrag og løgn før den tid også. Allikevel fantes det
alltid i folkene en slags common sense, en advarende stemme som sa at
sannheten er den sikreste grunn å bygge på, og løgn er noe en skal undgå så sant
det er mulig. Dette skulde ikke behøve å forbause oss katolikker, for
demokratiene består jo også av ufullkomne og syndige menn og kvinner. I
150 forrige århundrede da alle skoler og retninger av tenkere som sit optimistisk på
menneskehetens fremskritt gikk til angrep på Kirken, så var den egentlige årsak
at den kristne trosbekjennelse fastholder at menneskene i virkeligheten slett ikke
gjør noen fremskritt. Menn og kvinner vil alle dage måtte ta op kampen mot
ondskapen og elendigheten, mot fristelser i sin egen natur til å synde av
155 forfengeligheit og begjær og feighet, og mot undertrykkelsen av de svake og de
uskyldige fra alle dem som gir efter for det ondes fristelser. I denne krigen vil
mennesker vinne seier og gjøre erobringer, og tape og lide nederlag, men krigen
vil gå videre til dommens dag. - Dette kristne livssyn vil kalle menn og kvinner til
kamp i et slag uten ende, vil by dem alltid å være på vakt og under våben, aldri
160 narre sig selv med falske håp om at ethvert gode som er vunnet ikke alltid vil
være truet, ikke vil måtte forsvares og gjenerobres, i all evighet. Selv den gang jeg
selv var meget langt fra å være en kristen kunde jeg ikke forstå hvorfor dette
kristne skeptiske syn på mennesket blev kalt reaksjonært eller unaturlig eller
feigt av de som angrep det. Svært ofte kjempet de jo for de samme mål, for større
165 rettferd, større barmhjertighet, større forståelse for idéen om brorskapet mellem
mennesker, men de ønsket å stive op moralen blandt sine tropper ved å
bekjenne sig til troen på at enhver seier i kampen for å vinne frem til et mere
oplyst, mere rettferdig og mere tolerant samfund var en endelig seier, en seier for
alltid. Denne absolutte uviljen til å erkjenne muligheten av åndelige og sosiale
170 tilbakeslag, den optimistiske tillit til at alt hvad menneskeheten har vunnet av
godt og edelt kan aldri gå tapt, kan aldri forsvinne uten det utvikler sig til noe
enda bedre, den syntes jeg alltid var den fundamentale svakheten hos de som
kalte sig for "fritenkere" - selv dengang da jeg selv kalte mig en fritenker - med
mange mentale reservasjoner.

175 Demokratiets idé vil til alle tider inneholde de elementer som er nødvendige for
en mulig regenerasjon av samfundet, for ny tilpasning og bedring av folkenes
kår under ledelse av de mest skikkede individer, det vil si de menn og kvinner
som har mot og vilje til å respektere sannheten, enten de nå søker efter de sanne
180 lover i den natur som omgir oss eller sannheten om menneskets natur. Det er en
uomtvistelig sannhet, til og med en nokså fortersket, at opprinnelsen til dette
demokratiske syn på menneskelivet er eldre enn kristendommen, at det i

185 vesentlige trekk er en arv fra de gamle grekerne, og at dette hedenske folk var
pasjonerte forskere av tingenes natur og søkere av sannhet. Deres frihetstrang,
deres skjønne respekt for den menneskelige personlighet var bare innskrenket av
deres sontring mellom mer- eller mindre-verdige individer og nasjoner og raser.
Kanskje var den innskrenket fordi de ikke eide åpenbaringen av selve
190 fundamentet for menneskenes likeverdighet - Gud som alles far, og vår felles
iboende arvesynd.

Det er også sant, og en bitter sannhet, at de kristne i snart to tusen år så motvillig
har erkjent og så fort glemt hvad som ligger i den tro de bekjenner - Gud som
alles far, og menneskets syndefall. Den ting at uansett de forskjelligheter som gir
195 raser og nasjoner og individer deres personlige eiendommeligheter, som får oss
til å like eller mislike våre medmennesker, så har vi alle sammen del i den ære å
være skapt i Guds billede og er like vanæret ved arvesynden.

Og dog er det, tror jeg, nettop kjernen i den kristne kultur at vi godtar dette
200 faktum, at vi er absolutt likeverdige, i ære og i skam, det er det som betyr
brorskap mellom alle mennesker. Uansett hvor ufullkomment den enkelte
kristne har etterlevet det, i alle livets forhold, hvor hensynsløst de kristne enn
har syndet mot det - en kan ikke forkaste det menneskelige brorskap uten å
forkaste Kristus. Nazister og fascister har forsøkt å fornekte det, og allikevel kalle
205 sig kristne - men de har måttet forvrengte både læren om Kristi liv og hans ord og
hans død, de har måttet lede sine barn bort fra hans innflytelse. Man kan ikke
forkaste denne grunnvollen for menneskelig likhet og brorskap og forsøke å
bygge op et demokratisk samfund på noe annet postulat om at alle mennesker er
like gode. - Ulikheten i evner og karakter som gjør oss til individer, som alle
210 dager har gjort at noen få blev ledere for de mange, alltid gav noen få makt over
de andre, vil gi sig tusen ganger mere brutale utslag når de som er kommet øverst
tror at de ikke selv er i hendene på en makt som de må stå til ansvar for, hvad så
denne makt kan være - en ånde verden bak den synlige, eller forfedrenes ånder,
eller dynastier av guder på jorden og i himmelen, eller én Gud. Ethvert forsøk på
215 å gjennomføre kommunisme, uten på grunnlag av en troens kommunion, slik
som f. eks. kommunismen innen klosterordnene, vil måtte føre til evigvarende
strid mellom de forskjellige personlighetstyper og stadig tilbakevendende forsøk
på å likvidere eller undertrykke uønskede avvikelser blandt individene.

220 Jeg undervurderer ikke betydningen av diktning og litteratur - der jeg selv hører
hjemme - når det gjelder å bevare og gjenskape vår kristne kulturs verdier. Men

jeg kan ikke la være å tro at selv om vi litteraturens folk har var særlige opgave i
tider som de vi oplever, så er det ikke noe arbeide idag som er viktigere enn deres
225 som når frem til det næreste fellesskap med Ham som sa om sig selv at Han er
Veien, Sannheten og Livet - den eneste Vei til å undslippe almindelig
ødeleggelse, den eneste sannhet som kan forsvare oss mot løgnens makt, den
eneste kilde til liv i en verden, besatt av ønsket om å dø.

230 Og hvem det er som har nådd denne kommunion, hvem det er som i rikest mål
øser av det levende vanns kilde - det er det ikke gitt noen av oss å vite. Vi ser nok
av og til sporene av deres virke, gnister av deres livskraft, de lyser op i
skoddeheimen, i Guds Kirke, i skolene, i hjemmene, i kunstens og videnskapens
verden, på alle livets slagmarker. Denne skapende kraft er hinsides vår evne til å
235 fatte og forstå. Men vi vet at overlevelsen av kristen kultur beror helt og holdent
på hellige sjeles skjulte kommunion med Gud.

Kilde

Sigrid Undset - Artikler og taler fra krigstiden. Oslo, 1952.

240

Emner

Foredrag, Krig, Kristendom, Kultur

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/kristen-kultur>

245

250

255

260